

جمهوری اسلامی ایران

مدیریت حوزه علمیه استان قم

رساله علمی سطح ۳

احکام ارشاد جاهل با رویکرد فقه تبلیغ

راهنما: استاد حجه الاسلام والمسلمین محمد حسین عبدی

مشاور: استاد حجه الاسلام والمسلمین پور وهاب

محقق: محمد هادی پارسایی

چکیده

تحصیل احکام دینی لازم است اما بسیاری از مردم نسبت به احکام و موضوعات شرعی بی اطلاع یا کم اطلاع هستند که نتیجه آن اعمال جاهلانه ای است که منجر به فساد و اختلال در جامعه می شود. با توجه به اشتراک احکام بین عالم و جاهل یکی از بهترین راهها در جهت اصلاح این معضل ، ارشاد و هدایت جاهلین است .

اصل وجوب ارشاد جاهل و ضرورت آن با ادله عقلی(دلیل مستقل عقلی ، قاعده لطف ، وجوب حفظ نظام و سیره عقلاء) و ادله مختلف نقلی (آیات و روایات) ثابت شده است .

قلمرو تبلیغ برای جاهلین و ناآگاهان، حوزه های عقاید ، احکام شرعی ، موضوعات مهم شرعی ، سیاسی ، اقتصادی و اجتماعی را در بر می گیرد.

ارشاد جاهل واجب کفایی است و در وهله اول بر عهده علماء می باشد. ارشاد در عقاید (در اصول اساسی آن) و در احکام شرعی (به اجماع) واجب است اما برای جاهلینی که زمینه و درخواست کسب علم در آنها باشد و یا جاهل خود سوال کند. درموضوعات ارشاد جاهل واجب نمی باشد ، البته مواردی را که شارع به آنها اهتمام خاص دارد مانند حفظ جان و... استثناء شده است .

جاهل اگر قاصر باشد حکم آن تحت ارشاد جاهل قرار می گیرد اما جاهل مقصر حکم آن تحت امر به معروف قرار می گیرد . کیفیت ارشاد جاهل نیز با توجه به نوع جاهل (قاصر، مقصر و جهل مرکب) متفاوت می شود .

در بخش پایانی وظیفه حکومت ، علماء و عموم مکلفین ، شیوه ها و آداب ارشاد جاهل و موانع ارشاد در جامعه بیان شده است.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۲	بیان مسئله
۲	ضرورت تحقیق
۲	اهداف تحقیق
۳	سؤال اصلی
۳	سؤالات فرعی
۳	سوالات فرعی تر
۴	پیشینه تحقیق
۴	امتیاز پژوهش
۵	روش تحقیق
۵	واژگان کلیدی
۶	بخش اول مفاهیم و کلیات
۷	فصل اول : مفاهیم
۷	احکام
۸	ارشاد
۸	جاهل
۱۰	ارشاد جاهل
۱۰	فقه تبلیغ
۱۲	فصل دوم : کلیات
۱۲	گفتار اول: ضرورت تحصیل علم به احکام
۱۳	ادله لزوم تحصیل علم
۱۵	فتاوی فقهای معاصر در باب وجوب تعلم احکام

گفتار دوم: بررسی اشتراک احکام بین عالم و جاهل	۱۵
گفتار سوم: انواع جاهل، احکام و آثار جهل	۱۶
اقسام جهل	۱۶
جاهل قاصر	۱۷
جاهل مقصر	۱۷
بخش دوم قاعده ارشاد جاهل و قلمروی تبلیغ	۱۹
اهمیت و ضرورت ارشاد جاهل	۲۰
محل بحث قاعده	۲۱
اقسام ارشاد	۲۱
فصل اول: ادله و مستندات ارشاد جاهل	۲۲
گفتار اول: ارشاد در احکام	۲۲
اقوال فقهاء	۲۲
قول به عدم وجوب ارشاد جاهل	۲۴
ادله و مستندات	۲۵
آیه نفر	۲۵
آیه سوال	۲۶
آیات کتمان	۲۸
دلیل ۲. روایات	۳۰
۱. پیمان از علماء در امر تعلیم	۳۰
۲. روایات کتمان علم	۳۲
۳. ابلاغ شاهدین به غائبین	۳۳
۵. عدم اجرای حد بر جاهل تازه مسلمان	۳۵
۶. روایات به کار گرفتن (استعمال) علم و تعطیل نکردن علم توسط عالم	۳۶

۳۷	۷ . روایات تعلیم علم
۳۸	۸ . روایات زکات علم
۳۹	روایات عدم وجوب ارشاد جاهل
۴۱	دلیل ۳- اجماع
۴۱	دلیل ۴- عقل
۴۱	حکم مستقل عقل
۴۲	قاعده لطف
۴۳	وجوب حفظ نظام
۴۴	نتیجه گیری ادله
۴۶	گفتار دوم. ارشاد جاهل در موضوعات
۴۷	ادله وجوب
۴۷	۱. از باب امر به معروف
۴۸	۲. از باب تسبیب و اغرا
۴۹	ادله عدم وجوب ارشاد جاهل در موضوعات
۵۱	گفتار سوم: ارشاد جاهل در عقاید
۵۳	ادله عدم وجوب دعوت و ارشاد
۵۵	فصل دوم: قلمرو تبلیغ و قاعده ارشاد جاهل
۵۷	بخش سوم احکام ارشاد جاهل در مجال ها و موضوعات تبلیغ
۵۸	گفتار اول: احکام ارشاد جاهل در تبلیغ احکام فرعی
۵۸	احکام مطرح شده در کتب فقهی
۶۰	شرایط وجوب ارشاد جاهل
۶۱	مقدمات ارشاد جاهل
۶۲	احکام ارشاد جاهل

۶۳ مقایسه ارشاد جاهل و امر به معروف
۶۶ گفتار سوم: احکام ارشاد جاهل در موضوعات
۷۰ گفتار سوم: احکام ارشاد جاهل در تبلیغ عقاید و رفع شبهات
۷۰ احکام اعتقادی
۷۳ ارشاد و دعوت از مذاهب دیگر
۷۳ ارشاد متجاوزین
۷۴ بخش چهارم ملزومات ، اسباب و موانع ارشاد جاهل در فقه تبلیغ
۷۵ گفتار اول: ملزومات فقه تبلیغ
۷۵ نهاد تبلیغی علماء دین
۷۶ حکومت دینی
۷۷ ارشاد حاکمان
۷۸ عموم مکلفین
۷۹ گفتار دوم: اسباب و شیوه های تبلیغی ارشاد جاهل
۷۹ شیوه های ارشاد
۷۹ دعوت عملی
۷۹ بیان ساده و رسا
۷۹ اعلام غیرمستقیم
۸۰ تذکر و یادآوری
۸۰ رسانه
۸۰ خطابه
۸۱ تناسب شیوه های ارشاد با انواع جاهلین
۸۱ جاهل قاصر
۸۱ جاهل مقصر
۸۲ جاهل مرکب (ضال)

مراتب تعلیم و ارشاد	۸۳
اصول ارشاد جاهل	۸۴
حس انسان دوستی	۸۴
عدم خودبینی	۸۵
عامل بودن	۸۵
شروع از نزدیکان و خانواده	۸۵
شهامت حق‌گویی	۸۶
رفق و مدارا با مردم	۸۷
شناخت مخاطب	۸۷
توجه به شرایط زمان و مکان	۸۸
موانع ارشاد جاهل	۸۹
موانع فردی :	۸۹
موانع اجتماعی :	۸۹
فقراقتصادی	۸۹
تبلیغات ضد دینی	۹۰
برداشت ناصحیح جامعه	۹۰
نتیجه‌گیری	۹۲
منابع	۹۵

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين و صلى الله على سيدنا و نبينا ابوالقاسم محمد و آله الطيبين الطاهرين
الراشدين المهديين.

مقدمه

عقل و عقلاء حکم می کنند که در انجام هر کاری باید نسبت به آن کار و شرایط آن احاطه علمی و مهارت داشته باشیم. هر قدر کارها مهمتر و حساس باشد داشتن علم آن ضروری تر است. از طرفی اینکه فردی به تنهایی بتواند در همه علوم و فنون، خود متخصص و عالم شود مخصوصا در دنیای امروز و تخصص های متعدد تقریبا امر محال است با این شرایط باز عقل و همه عقلاء حکم می کنند هرکس که در هر زمینه ای علم و تخصص ندارد لازم است به کارشناس و متخصص آن علم مراجعه کند که در تعبیرات علمی به آن لزوم رجوع جاهل به عالم تعبیر می شود .

این امر در مسائل دینی بیشتر خود را نشان می دهد. زیرا دین و دستورات آن سعادت یا شقاوت ابدی انسان را تعیین می کند . اگر بدانیم و عمل کنیم قطعا رستگار می شویم اما اگر بدانیم و عمل نکنیم و یا به دنبال آن نرویم دچار انحراف و شقاوت می شویم . در جامعه انسانی و اسلامی عده ای بدلیل محیط نامناسب ، عدم استعداد و یابه دلیل تقصیرات و کوتاهی های خود از مسائل دین و دستورات آن بی خبر و نا آگاه هستند . اینکه خودشان چه وظیفه ای دارند یک مسئله است که در موضوع لزوم کسب علم بحث می شود . مسئله دیگر این است که دیگران اعم از علماء ، دولت و عموم مردمی که با این گروه در ارتباط هستند چه وظایفی بر عهده دارند که به عنوان ارشاد جاهل بررسی می شود . چون بحث ارتباط با جاهل و ابلاغ معارف و دستورات با آنها بیشتر مطرح است در این تحقیق به رویکرد تبلیغی ارشاد جاهل از منظر فقه و احکام آن پرداخته می شود .

بیان مسئله

بسیاری از مردم نسبت به احکام و موضوعات شرعی بی اطلاع هستند. علماء و مبلغین چه وظیفه ای در ارشاد و راهنمایی این عده کثیر از مردم بر عهده دارند و چگونه باید عمل کنند. ارشاد و راهنمایی در موضوعات و احکام شرعی، مسائل اعتقادی و شبهات، مسائل اجتماعی و سیاسی که مردم در حیطه زندگی اجتماعی و فردی با آنها مواجهه هستند چگونه است. زمانی وظایف به خوبی انجام می شود که حدود و ثغور آن به خوبی مشخص شده باشند. تکلیف ارشاد جاهلین باید روشن و مشخص شود تا مسئولین اعم از حکومت، علماء و عموم مکلفین وظیفه خود را به درستی انجام دهند.

ضرورت تحقیق

امروزه با انقلاب اسلامی هرچند دامنه علم و مباحث دینی رشد کرده است اما به دلیل اشتغالات زیاد مردم دیده می شود که بسیاری از گناهان و فساد های در جامعه به علت جهل به احکام و مسائل دینی است. امروزه شاهدیم که ارتباط بین صنف علماء و توده مردم خصوصاً اقشاری که کمتر با مراکز دینی مانند مسجد مرتبط هستند بیشتر شده است. نتیجه آن کم شدن ارشاد و راهنمایی و زیاد شدن اعمال ای است که به دلیل جهل و ناآگاهی از مردم سر می زند که منجر به فساد و انحراف در جامعه می شود. بر علماء و حکومت دینی واجب است با شناخت قاعده ارشاد جاهل، برنامه ریزی و اقدام مناسب جامعه را به سمت اصلاح سوق دهند.

اهداف تحقیق

۱. روشن شدن زوایای مختلف احکام ارشاد جاهل برای علماء و مبلغین در جهت انجام وظیفه.
۲. لزوم شناخت جهل و شبهات مکلفین و اقدام برای رفع آنها.
۳. تبلیغ معارف و احکام دین طبق قاعده ارشاد جاهل.
۴. اصلاح جامعه با ارشاد جاهلین.

۵. برخورد درست با فسادهایی که بر اثر جهل ایجاد شده است و تمایز آنها با فساد های عالمانه و عامدانه .
۶. شناخت وظایف نهادهای حکومت دینی در جهت هدایت و ارشاد .
۷. در سیاست گذاری های حکومت در حوزه آموزش و پرورش ، وزارت ارشاد ، رسانه ها و مراکز فرهنگی به این موضوع مهم توجه شود و در جهت عمل به آن برنامه ریزی ها و اقدامات مناسب تدارک شود .

سؤال اصلی

احکام ارشاد جاهل با رویکرد فقه تبلیغی چیست؟

سؤالات فرعی

- ۱- قلمروی قاعده ارشاد جاهل تا چه حدی است ؟
- ۲- ادله و مستندات قاعده ارشاد جاهل چه می باشد ؟
- ۳- ارشاد جاهل در تبلیغ مسائل اعتقادی چگونه می باشد ؟
- ۴- ارشاد جاهل در تبلیغ احکام شرعی به چه نحوی است ؟
- ۵- ارشاد جاهل در موضوعات چه حکمی دارد ؟
- ۶- عالمان دینی و مبلغان چه وظایفی در قبال جاهلین به احکام و موضوعات دارند؟

سؤالات فرعی تر

- ۱- تحصیل علم به احکام دین و موضوعات آن چه حکمی دارد ؟
- ۲- مبنای اشتراک احکام بین عالم و جاهل چه تاثیری در بحث ارشاد جاهل دارد ؟
- ۳- حکومت چه وظایفی در قبال ارشاد جاهلین دارد ؟
- ۴- عموم مکلفین چه وظایفی در برابر جاهلین دارند ؟
- ۵- اسباب و شیوه های تبلیغی برای ارشاد جاهل چه می باشد ؟
- ۶- چه عواملی مانع از وجوب ارشاد جاهل می شوند ؟

پیشینه تحقیق

فقهاء قاعده ارشاد جاهل را در ابواب مختلف فقه آن را به عنوان یک اصل و قاعده مسلم پذیرفته و به آن استدلال کرده اند اما در بین کتب قواعد فقهی، در خصوص ارشاد جاهل کار مستقل و زیادی صورت نگرفته است. از این قاعده به عنوان تعلیم جاهل و ارشاد جاهل در احکام و اعلام یا تبلیغ در موضوعات ذکر شده است. در کتاب القواعد الفقهیه (مائه قاعده فقهیه) اثر سید محمد کاظم مصطفوی به عنوان یکی از قواعد به طور مختصر ذکر شده است.^۱ استاد اعرافی در فقه تربیتی به تناسب از قاعده ارشاد جاهل یا تعلیم جاهل و نیز از قاعده هدایت و تربیت بحث کرده اند.^۲ در بین پایان نامه های حوزوی، پایان نامه سطح ۴ حوزه علمیه قم با عنوان قاعده ارشاد جاهل و تفاوت آن با فریضه امر به معروف و نهی از منکر^۳ و در مقالات دانشگاهی؛ بررسی قاعده ارشاد جاهل از منظر فقه امامیه^۴ آثار مکتوب و مستقل درباره قاعده ارشاد جاهل می باشد.

امتیاز پژوهش

۱. بررسی ادله قاعده ارشاد جاهل به طور جامع و مستوفی در سه بخش احکام و عقاید و موضوعات .
۲. اضافه شدن بخش ارشاد عقاید در کنار احکام و موضوعات .
۳. ارتباط قلمرو تبلیغ و قاعده ارشاد جاهل
۴. بررسی اقسام مختلف جاهل و بیان شیوه ارشاد متناسب با آنها .
۵. بیان ملزومات، کیفیات و شیوه های ارشاد جاهلین .

۱ مصطفوی، سید محمد کاظم، مائه قاعده فقهیه، دفتر انتشارات اسلامی، چهارم، ۱۴۲۱ هـ ق

۲ اعرافی، علیرضا، فقه تربیتی، مبحث تربیت اجتماعی، قاعده ارشاد جاهل، سال ۱۳۹۱.سایت اشراق و عرفان

۳ خسروی، سید جواد، قاعده ارشاد جاهل و تفاوت آن با فریضه امر به معروف و نهی از منکر، رساله سطح چهارم حوزه علمیه قم

۴ مرضیه پیله ور، بررسی قاعده ارشاد جاهل از منظر فقه امامیه، دانشگاه قم

روش تحقیق

آمیزه‌ای و تلفیقی از آموزه‌های نقلی و حیانی و حکم عقل و سیره عقلاء. روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها با استفاده از اسناد نوشتاری، سامانه‌های رایانه‌ای و نرم افزارهای علمی.

واژگان کلیدی

- حکم - ارشاد - جاهل - فقه تبلیغ